

АНГЕЛ ТОДОРОВ
БЕЛЕЖКИ
КЪМ „НА ОСТРОВА НА
БЛАЖЕНИТЕ“ ОТ П. П.
СЛАВЕЙКОВ

chitanka.info

През време на живота на Пенчо Славейков „*На Острова на блажените*“ излиза само в едно издание (наричано от нас в бележките „оригиналното издание“), озаглавено:

„*На Острова на блажените*^[1]. Антология. Биографиите на поетите са написани, а стиховете преведени от **Пенчо Славейков**. Портретите е рисувал **Никола Петров**. Издателя **Александър Паскалев** печата антологията в придворната печатница на **Иван Кадела**, София, 1910 година, месец ноемврий, в две хиляди книги на брой.“

На първата страница на вътрешната корица е отпечатан портрет на Пенчо Славейков (скица, нарисувана от Н. Петров). Книгата е издадена във формата, в който излизат повечето книги на Пенчо Славейков и му е любим, тъй като дава по-представителен, по-широк вид на изданието — 24/19.

Никола Петров е бележит български художник, роден в 1881 г. във Видин. Учи в Рисувалното училище в София (сега — Висш институт за изобразителни изкуства „Николай Павлович“) при професорите, крупни художници-реалисти, Ярослав Вешин и Иван Мърквичка. Участва в изложби, илюстрира книги и е тясно свързан със социалистическото движение. Сред голямото художествено наследство, което е оставил, особено личат картините му „*Река Ерма при Трън*“, „*Рекичка с камънаци*“, портрет на Пенчо Славейков (вън от скицата в антологията) и др. Живее в близка дружба с писателите, като илюстратор на книгите им или автор на техни портрети. Славейков се интересува от творчеството му още от студентските му години, когато Н. Петров рисува (в две картини) р. Росица при Севлиево (Росица особено допада на П. Славейков поради поетичното си име, често използвано от него в поезията му). Мизерията, в която живее Никола Петров, отрано разклаща здравето му и той умира 35-годишен (в 1916 г.). Запазени са спомени на съвременници за работата на Н. Петров върху скиците на антологията, за предварителното обсъждане на характера на тия скици заедно със Славейков. Преди да се спре на Н. Петров, Славейков е натоварил с тая задача друг художник —

Харалампи Тачев; въпреки че няколко негови опити за скици на поетите от „Острова“ не допадат на Славейков, последният го цени като художник и му възлага други задачи по своите издания. След смъртта на Славейков, Тачев рисува проект за негова гробница — за мястото в Лозенец, посочено от Славейков в стихотворението му „Псалом на поета“ като негов бъдещ гроб. — Като основа на работата си над скиците в антологията Никола Петров е имал различни портрети на Славейков; запазени са Славейкови бележки в личния му екземпляр на книгата, при скиците: „Портрета от голямата група в Лайпциг“, „Тенекиения портрет“ и др. При самото съставяне на антологията си Пенчо Славейков е имал като свой подтик и донякъде като образец двутомния труд на Реми дьо Гурмон „Книга на маските“ (оригиналът ѝ, на френски език, е запазен сред неговите книги). В нея се говори за действителни писатели, но бележките за тях са в тона, който Славейков е възприел за биографичните очерци за поетите на Острова, и всеки очерк е придружен с портретна скица на писателя от известния художник Ф. Валотон; простото съпоставяне на портретите в Славейковата антология с тия в „Книга на маските“ показва, че Славейков е посочил като образец на Никола Петров и последният е имал пред вид при работата си портретите, нарисувани в посочената книга от Валотон.

Предварителна работа на Пенчо Славейков над „На Острова на блажените“ е сбирката му от 1909 г. „Преди мълчанието“ (непечатана; запазена в ръкопис в музей „Петко и Пенчо Славейкови“). На заглавната страница на ръкописа е сложено мотото из Апокалипсиса (една от книгите на Библията): „Се грядет день великаго мълчания“. На същата страница следва съдържанието на сбирката: „На брегът на бъдащето (без задраскване — отгоре написано: *На другия бряг*). Към Витлеем. На кръстопът. В Аида. Спастрена наздравица. Химни за смъртта на свръхчовека. Дъщерята на шаха. В пустинята. Моето внуче. Обичам аз живота. Трепетлика. Аменготеп. Чучулига. Богоборец. Създаване (на) света. Паметник. Ахасфер. Авгиеви обори. Тристан и Изолда. Псалом на поета. Крали Марко. Флагеранти.“

Текстът на така даденото съдържание е поправян и уточняван, дадено е и второ съдържание — като и двете съдържания не отговарят напълно на самата сбирка (някои от посочените заглавия липсват в нея). От сложените в „Преди мълчанието“ стихотворения единствено

не е включено в „*На Острова на блажените*“ това, с което ръкописната сбирка завършва — „*Паметник*“. То е публикувано първо в сп. „*Листопад*“, кн. 1, 1922 г., и след това през 1923 г. в редактираното от Мара Белчева издание „*Избрани съчинения*“. Написаното е в духа на известните стихотворения на Хораций, Державин и Пушкин с еднаква тема — „*Паметник*“ в по-прекия дух на Пушкиновото. Като Пушкин, Пенчо Славейков се обръща към бъдещето с вярата, че то ще оцени творчеството му:

*И чувам аз на нови дни мълвата,
и в нея ек от мойто живо слово,
в което нов род зарад дело ново
си е кърмил душата.*

За връзката на „*Преди мълчанието*“ с „*На Острова на блажените*“ говори Мара Белчева в своите „*Бегли спомени*“ (увод в посоченото издание): „*Пред мълчанието*“ — сбирка, влязла сетне като съставна част в „*Острова на блажените*“. За самата сбирка (озаглавена в ръкописа не „*Пред*“, а „*Преди мълчанието*“) тя казва, че е „дълги години мислена и творена“. Повечето от стихотворенията в сбирката — пак според Мара Белчева в „*Бегли спомени*“ — „са написани в Париж, дето отиде да се лекува“. — В настоящите бележки за пръв път се публикуват данни из тая ръкописна сбирка.

Когато — в началото на 1910 г. — оформя концепцията на антологията „*На Острова на блажените*“, той включва в нея почти изцяло „*Преди мълчанието*“, както и други свои стихотворения, печатани в списания и вестници и невлезли в дотогавашните му сбирки — но пише и ред нови стихотворения. Бележките за поетите пише във време на съставянето на книгата.

В музея „*Петко и Пенчо Славейкови*“ е запазен Пенчо Славейковият личен екземпляр на антологията — с етикет „*Библиотека Пенчо Славейков*“ и с негов надпис: „Моя екземпляр за поправки“. На последния лист (преди корицата) е написал: „Второ издание на една книга е втора женитба за автора ѝ. И тя е само тогава интересна, когато не е като първата.“ Очевидно П. Славейков е подготвял второ издание на антологията — и за тая цел е нанесъл в

същия екземпляр редица поправки: те засягат както текста, така и цели стихотворения — едни от тях той е задраскал, а е и набелязал заглавия за поместване на други стихотворения. Боян Пенев — при редактирането на новото издание на антологията след смъртта на поета — е имал на ръка този екземпляр и е взел пред вид направените поправки. Затова настоящото издание е по установения от Боян Пенев текст, който отговаря на последната воля и редакция на самия Пенчо Славейков. За да не отежняваме нашето издание, което има популярен характер, не сочим многобройните разлики между оригиналното и Боян Пеневото издания, освен когато това се налага за изясняването на някои места в антологията; в даденото от нас приложение читателят може да види стихотворенията, които са поместени в оригиналното издание и са отпаднали от Б. Пеневото.

След смъртта на Пенчо Славейков с редактирането на нови издания на произведенията му, въз основа на личния му архив, пръв се заема д-р Кръстю Кръстев, но смъртта му (през 1919 г.) слага край на тая негова дейност, без да стигне до *„На Острова на блажените“*. Боян Пенев продължава това редактиране с план да групира Пенчо Славейковото творчество в осем тома. От тях излизат, в издателството на Ал. Паскалев, седем тома, включително *„На Острова на блажените“*. Не излиза, поради преждевременната смърт на Б. Пенев, осмият том — *„Избрани писма“*. Това второ издание на антологията (без обозначена година, но по справките 1921) е озаглавено:

„На Острова на блажените. Антология. Биографиите на поетите са написани, а стиховете преведени от Пенчо Славейков. Портретите е рисувал Никола Петров. Под редакцията на Боян Пенев.“

Това издание, след смъртта на Б. Пенев, е препечатано няколко пъти от издателство „Хемус“ — пак без обозначени години, но — по библиографските справки — в 1929, 1940 и 1946 г. Докато препечатванията от 1929 и 1940 г. са отбелязани все като второ издание (защото са негови повторения), изданието от 1946 г. — без да е променено нещо в него — е отбелязано като трето. Фактически и това е второто (Б. Пеневото) издание. За трето издание трябва да се смята настоящото.

Боян Пенев е дългогодишен професор по българска и славянски литератури в Софийския университет. Роден е в 1882 г. в Коларовград,

завършва гимназия в Русе и славянска филология в София. Избран за доцент при катедрата по българска и славянски литератури в 1909 г., починал в 1927 г. По-важни трудове: „Петко Р. Славейков“, 1906 г.; „Паусий Хилендарски“, 1910 г.; „Г. С. Раковски“. Биография, 1917 г.; „Българските преводи на «Кримски сонети»«, 1926 г.; »Българска литература“, 1930 г.; „История на новата българска литература“, т. I-IV, 1931–36 г., и други. Боян Пенев е известен като учен с голяма ерудиция; отличен познавач на славянските литератури, особено на полската, той е направил много за тяхното популяризиране в България. Макар и привърженик на културно-историческия метод, той успява в повечето случаи да се домогне до стихийно-материалистическото обяснение на явленията. Неговата обширна „История на новата българска литература“ съдържа огромен брой факти и показва отлично познаване на изворите. Докосвайки се до явленията на съвременната българска литература, Пенев се проявява като привърженик на немската идеалистическа естетика и пропагандира буржоазните индивидуалистични и антиреалистични тенденции и принципи. Той е в близки отношения с кръга около сп. „Мисъл“, в което печата и някои от първите си литературни статии. Б. Пенев има големи заслуги по редактирането на съчиненията на Пенчо Славейков, като е ползвал материали и бележки на писателя, много от които покъсно са изчезнали и без работата на Пенев не биха се взели пред вид — и биха се загубили някои от поправките, допълненията и указанията на Пенчо Славейков при работата му над собствените му произведения.

„На Острова на блажените“ има и едно брошурно (силно съкратено) издание. В Държавна библиотека „Васил Коларов“ е запазено само второто издание на това съкращение, озаглавено:

„Из На Острова на блажените. Студия от Н. Вранчев и отбор стихотворения. Библиотека Ралица — 16. Книгоиздателство Ралица — София.“ (Годината на изданието не е обозначена.)

Авторът на студията и съставител на изданието, покойният литератор *Николай Вранчев*, живееше в атмосферата на преклонение към творческото дело на Пенчо Славейков: библиотеката си назова „Ралица“ по едноименната Славейкова поема, издаде и други негови творби и направи много за популяризирането му сред учащата се младеж, за която главно бе предназначена тая библиотека. Известен е

също като преводач на „Илиадата“ и „Одисеята“ и като автор на пътеписни книги.

Редица очерци за поетите из „На Острова на блажените“ и избор на стихотворенията са печатани и в сборниците:

Пенчо Славейков. „Избрани съчинения“. Нареди Мара Белчева. София, 1923 г.

Пенчо Славейков. „Избрани творения“. Редакция на Димитър Осинин. Критически очерк върху творчеството на Славейков от Стоян Каролев. София, 1948 г.

Пенчо Славейков. „Избрани произведения“. Редактори Димитър Осинин и Ангел Тодоров. Том първи — Стихотворения и поеми, 1953 г. Том втори — Проза, 1955 г.

Пенчо Славейков. „Стихотворения“. Библиотека „Наши писатели“. Редактор Лилия Кацкова. София 1957 г.

Досегашните издания на антологията не са придружени с обяснителни бележки, нито с посочване къде по-рано са печатани (преди включването им в антологията) предварително публикуваните в списания и вестници стихотворения. В „Бележка на редактора“ в края на редактираното от него издание Боян Пенев пише: „За да улесним изучаването на съчиненията откъм художествена и историко-литературна страна, след завършване на изданието ще дадем един отделен том обяснителни бележки. Там ще посочим подробно различията между отделните редакции на произведенията, поправките и преработките, извършени от поета, като имаме пред вид не само печатните издания, но и неиздадените ръкописи. В този том ще посочим изворите на онези произведения, чиито мотиви са взети от чужди литератури или пък от нашето народно творчество.“ — Такъв том обаче не е излязъл — смъртта на Пенев го преваря. Работата на редактора на сегашното издание при писането на тия бележки е пръв опит в това отношение и поради липсата на вече натрупан материал е непълна — засягаме само по-характерните случаи, с възможни пропуски при отбелязването на първото отпечатване (преди антологията) на стихотворенията, с посочване само на по-важните разлики в редакциите; тия разлики дирим между: такива първи отпечатвания на част от стихотворенията; ръкописа „Предимълчанието“; Пеневото издание — с позоваване при нужда на оригиналното издание (от 1910 г.). Главната цел на настоящите

бележки е да се обяснят и посочат фактите от времето на антологията, засегнати в нея чрез загатвания и иносказание — факти, които са били известни на съвременниците, а сега без отбелязването им много неща в антологията могат да останат неясни.

* * *

Обща бележка за антологията. В „*На Острова на блажените*“ Пенчо Славейков си е поставил за цел да представи — чрез бележки за измислени поети и свои стихотворения, дадени като техни — действителността от негово време в България (главно литературния, но също и обществения живот). И бележките, и много от стихотворенията имат силно сатиричен характер и са насочени против политическия гнет, пригаждането към унижаващите условия на буржоазното общество, празния и суетен „живот на столичния beau monde“ (в бележката за Силва Мара), държането на честните писатели и други културни дейци в мизерия („просешката торба на писателя“ в бележката за Ралин Стубел) и др. И в тая книга — макар и в по-малка степен, отколкото в „*Кървава песен*“ и другаде — са се проявили някои от слабите страни на Славейковия светоглед, като на няколко места се стига до нападки против социализма, а в „*Химни за смъртта на свръхчовека*“ се проповядват нитчеански идеи. Тези места обаче се губят в общия положителен, прогресивен дух на книгата, богата както с посочената критика, така и с поетичната и обществена сила на много от поместените творби.

Островът на блажените. Пенчо Славейков използва за концепцията, която си е създал за тая книга, древногръцката легенда (разработвана и от по-късни автори) за съществуването на Остров на блажените — легенда, която се свързва и с преданието за изчезналия материк Атлантида, западно от Гибралтар. Решавайки да пише за българския живот в иносказателна форма, като за някаква друга страна, той нарича България Остров на блажените. Тоя остров обаче не е просто повторение на България, а има свои очертания, своя атмосфера — с поетични имена на градове, реки, планини... Такъв град е Артаня (име, образувано — с включването на още едно „а“ — от обратното прочитане на Янтра) — със свой площад на свободата.

Други градове: Роса, Ранава, Овеилвес (Севлиево), Антварт (Трявна)... Би могла да се направи цяла карта (неотговаряща пряко на българската) на Острова на блажените по редицата конкретни посочвания в антологията на географски места — цял един свят със свой вътрешен живот.

В образите на поетите на Острова Пенчо Славейков рисува различни страни на собствената си творческа личност, като обаче често има пред вид и други поети (български, а понякога и немски) и вмесва техни черти и прояви в бележките.

Имената на поетите. Характерно е, че Славейков не включва в антологията двете имена на измислени поети, Ферхад Меддахи и Олаф ван Гелдерн, с които вече си е служил, като е подемал старата традиция в световната литература — поетът да говори за себе си като за някакъв друг поет, комуто приписва свои стихове. Едното от тия имена е много източно, другото — много западно, за да могат да отговорят на задачата му — иносказанието му да рисува по основа българския живот, да представя българската литература. От друга страна, презимената с окончание „ов“ биха нарушили мистификацията, тя би станала съвсем прозирна — и той тръгва по един среден път: имена от български тип, но с по-старинно звучение, което може да бъде възприето и като чуждо (тъй като такива имена съществуват и другаде, особено в някои славянски страни). Презименното окончание „ов“ се явява в езика ни едва през Възраждането — преди това, още в древна България, обикновено към името се прибавя прякор, който често става фамилен (фамилно презиме); неведнъж — две имена, като и двете са пряко име (не презиме). По своя вид тия именування са от типа, който е възприет от Славейков в антологията. Йордан Иванов в книгата си „*Богомилски книги и легенди*“ говори за богомила Йоан Чурила. Да се сравнят и имената: Владислав Граматик, Григорий Цамблак и др. Такива имена и сега се срещат — пряко наши или на живеещи у нас славяни от други народности (сред списъка на сътрудниците на сп. „*География*“ например срещаме полското име Мартин Главня). По времето на Славейков подобни са и имената на емигранти или преселници в България — Иван Калина, известен книжовник и сътрудник на „*Мисъл*“, печатаря на Славейковите книги Иван Кадела и др.

За основа на имената на поетите в антологията Славейков взема сборника „Български народни песни“, събрани от Димитър и Константин Миладинови (1861 г.) — както имена от самите песни, така и от именния списък в края на книгата. Тези имена са групирани в три дяла — мъжки, женски и презимена. Славейков си е служил свободно с тях, като е правил различни съчетания. От мъжките имена е взел Видул, Доре, Велко, Китан, Нено, Нягул, Ралин, Недан, Витан; някои женски имена е сложил като презимена (Груда, Меруда, Доля, Чубра), а Фингар — направо от списъка на презимената; женските имена от списъка Тиха и Стамена съществуват и като мъжки имена и той именно като такива ги е взел — Тихо, Стамен (име, което у него иде и направо от живота). Леко е променил някои от имената — Секул (вм. Секула). Името Боро (Борис) е взел в често срещаната умалителна форма — Боре. Други имена и презимена взема изобщо от народните песни или ги съставя по поетичните признаци на отделни думи (Бойко, Кавела, Вечер, Стубел и др.). Близка му е и мисълта — да се изрази с имената, които приема или съставя, характеристиката на поета, така както го е замислил: Ветко, Вихор, Година и др. Затова — по-подробно в обяснителните бележки за текстовете в антологията за отделните поети.

[1] Акцентирането на втората буква „н“ в заглавието е според изданието от 1958 г. поради настъпила промяна на правописа. Бел.кор.ел.изд. ↑

ЗАСЛУГИ

Имате удоволствието да четете тази книга благодарение на *Моята библиотека* и нейните всеотдайни помощници.

МОЯТА БИБЛИОТЕКА

<http://chitanka.info>

Вие също можете да помогнете за обогатяването на *Моята библиотека*. Посетете **работното ателие**, за да научите повече.